удк 73/76.074:929 Јовановић Стојимировић М.
069.51:73/76(497.11)"17/19"
34:929 Јовановић Стојимировић М.

Снежана А. Цветковић

МИЛАН ЈОВАНОВИЋ СТОИМИРОВИЋ И УМЕТНОСТ У СМЕДЕРЕВУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Апстракт: Истакнути интелектуалац између два светска рата Милан Јовановић Стоимировић посебан траг је оставио у културној историји родног Смедерева. У овом раду ће првенствено бити истакнута његова колекционарска пракса, којом је своју родну кућу претворио у неформални приватни музеј. Он је пажљиво сакупљао уметничка дела српских, југословенских и европских уметника, формирао је галерију породичних портрета и позирао врсним уметницима, попут Марка Челебоновића и Лазара Личеноског, поручивао, куповао и добијао на поклон дела са представама владара српских династија Карађорђевић и Обреновић. Појединимим уметницима М. Ј. Стоимировић био је мецена. У својој кући–музеју осим слика, скулптура и графика, поседовао је збирке икона, археолошких, етнолошких и историјских предмета. Међу овим делима, по драгоцености и ретко-сти, издваја се сребрна пређица за каиш Божидара Карађорђевића. Респектабилна збирка уметничких предмета М. Ј. Стоимировића послужила је као основа приликом отварања Народног музеја у Смедереву 1950. године, и то управо у његовој родној кући. Посао којим се бавио, као и политички утицај који је имао, омогућили су му да активно учествује у културном животу Смедерева и утиче на одређене појаве. Поводом стоте годишњице од смрти Димитрија Давидовића био је један од организатора свечаног јубилеја и постављања његове бисте у парку, чији је аутор познати уметник Лојзе Долинар. Ангажовао се у избору мајстора за израду икона и иконостаса у саборној Цркви Светог Георгија у Смедереву. Највише пажње је посветио Смедеревској тврђави, и то не само њеној историји већ и конзервацији, рестаурацији и ревитализацији. У протеклој деценији је на више различитих приступа истакнут значај Стоимировићеве колекционарске праксе, путем каталошки обрађене оставштине коју чува Музеј у

Смедереву као и представљањем на изложбама. Овај рад има за циљ интерпретацију личности колекционара и уметничких колекција у његовој кући–музеју, те његове улоге у обликовању визуелног и културног идентитета родног града као јединствене посебности у модерној културној историји Смедерева.

Кључне речи: Милан Јовановић Стоимировић, Смедерево, Музеј у Смедереву, колекционар, уметност, мецена

УВОД

Ликовна култура у Смедереву између два светска рата, изузимајући црквену уметност, за сада је недовољно проучена тема. Ово се првенствено односи на истраживање присуства и деловање ликовно образованих уметника као и организацију изложбених активности. Непосредно по завршетку Првог светског рата у граду су активни поједини руски емигранти, којима је основна инспирација било сликање Смедеревског града. Међу њима су се посебно издвојили А. Рославец и Василије Резников.[1] У овом периоду запажена је активност сликара и педагога Душана Богића, наставника Реалке у Смедереву од школске 1937/38. до 1943/44. године[2]. Од изложбених простора издвојила се сала новог Општинског дома, саграђеног 1927. године према пројекту руског архитекте Николаја Краснова, а у којој је исте године, у децембру, своје радове изложио уметник Василије Резников.[3] Овим поводом су слике Резникова наручене за општину, жупанију, обласни одбор, а у новинском тексту објављеном поводом изложбе истиче се да су сликама великог формата наведеног уметника украшене канцеларије готово свих надлештава у Смедереву, док су мања платна набавиле све имућније куће у граду.[4] Поводом прославе петстоте годишњице Смедеревског града, 1930. године у сали новог Општин-

1 М. Максимовић, *Из збирке слика Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 1976; С. Цветковић, *Смедерево и Смедеревци у ликовној уметности, избор из збирке ликовне уметности Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2001; С. Цветковић, *Слике са Дунава,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2005; С. Цветковић, *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2010.

2 Л. Павловић, *Минули век Гимназије у Смедереву,* Смедерево, 1971; У. Рајчевић, „Душан Богић, сликар и педагог (1886–1944)“, *Зборник Народног музеја, 16*/2, *историја уметности,* Београд, 1997, 209–212; С. Цветковић, „Учитељ вештина Душан Богић“, *Смедеревска седмица* (Смедерево), 1. 11. 2002.

3 А. Ст., „Смедеревски град на платну – Са изложбе једног руског сликара у Смедереву“, *Време* (Београд), децембар 1927.

4 А. Ст., исто.

ског дома још једном је своје слике изложио Василије Резников.[5] На приватну иницијативу смедеревског трговца и виноградара господина Јоце Нешића у улици Краља Петра наш чувени вајар Ристо Стијовић извео је око 1941. године барељефни триптих на дрвеним храстовим вратима на улазу у породичну зграду. Доминира мотив нагих женских фигура представљених док беру јабуке са корпама пуним воћа, као симболима смедеревског краја.[6] Такође у приватној посети код породице Ивана Рајковића 1935. године био је сликар Јован Бијелић, који је овом приликом портретисао њиховог сина Мирослава, чија се слика данас чува у Смедеревском музеју под називом „Мали стрелац".[7]

Са друге стране, у овом временском периоду издвојила се личност чији ће утицај на обликовање уметничког и културног живота у Смедереву бити од изузетног значаја. У питању је колекционарска пракса угледног и образованог Смедеревца Милана Јовановића Стоимировића (Смедерево, 1898 – Београд, 1966) и то као индивидуални чин који ће оставити далекосежне последице у будућој културној историји града.[8] По образовању правник, по занимању новинар, својим колекцијама уметничких дела у родном Смедереву био је јединствена и особена појава. Поред тога, ангажовао се на очувању и презентацији културне баштине смедеревског краја. У прилог наведеним констатацијама говори чињеница да су његове збирке постале темељ Народном музеју у Смедереву који је отворен управо у његовој родној кући 1950. године,[9] као и да се резултати његовог деловања и данас ишчитавају и доприносе квалитетнијем тумачењу и сагледавању визуелне културе Смедерева.

У протеклој деценији је на више различитих приступа истакнут значај Стоимировићеве колекционарске праксе како путем каталошки обрађене оставштине коју чува Музеј у Смедереву тако и

5 Анон., „Г. В. Резников у Смедереву", *Политика* (Београд), 5. 10. 1930, 13.

6 С. Цветковић, „Три бисера градске скулптуре", *Смедеревска седмица* (Смедерево), 1. 3. 2002.

7 МУС, Инвентар музејских предмета, Ликовна уметност, инв. бр. 46, 30. 11. 1974; С. Цветковић, *Слике из Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 1998; С. Цветковић, *Српско сликарство прве половине XX века, из збирке Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2000.

8 Б. Ковачевић, Предговор, у: М. Ј. Стоимировић, *Силуете старог Београда,* Београд, 1971, 5–10; Г. Ранковић и др., *Уздарје Милану Јовановићу Стоимировићу* , Музеј у Смедереву, Смедерево, 2002; С. Цветковић, *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву,* Смедерево, 2010.

9 Л. Павловић, *Музеј и споменици културе Смедерева,* Смедерево, 1972.

представљањем на изложбама.[10] У овом раду бавићемо се дефинисањем Стоимировићеве личности чије су особине имале пресудан утицај на карактер његове колекционарске праксе, те самим феноменом колекција, као и улогом коју је он имао у обликовању визуелног и културног идентитета Смедерева између два светска рата.

КОЛЕКЦИОНАР МИЛАН ЈОВАНОВИЋ СТОИМИРОВИЋ – ЕСТЕТА *SUI GENERIS*

Феномен Стоимировићеве колекционарске праксе и посвећености културном наслеђу првенствено се може објаснити особинама његове личности. Изражени осећај за лепо огледао се у свим сегментима његове личне културе: одевању, становању, читању, путовањима, колекционирању, што га је све скупа чинило естетом *sui generis*. Ове особине су оставиле посебан печат на његовој колекционарској пракси, али и у осталим областима његовог деловања. Он је био интелектуалац отменог духа и хуманистичког образовања, чија су многобројна интересовања била посвећена и књижевном раду, писању поезије, приповетки, романа, књижевној и уметничкој критици, био је библиофил, а бавио се и превођењем.[11] Најзад, и сам се опробао у ликовној уметности, а многи његови рукописи, још из гимназијског времена украшавани су скицама, углавном портретима ликова о којима је писао.[12] (сл. 1)

|Сл. 1. Портрет Милана Јовановића Стоимировића, око 1920, позитив
Извор: Историјски архив у Смедереву

10 Г. Ранковић, н. д.; С. Цветковић и М. Марковић, *Иконе из збирке икона Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2002; С. Цветковић, н. д.; К. Митровић, „Снежана Цветковић, *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву*", *Смедеревски зборник* 4 (Смедерево), 2014, 253–260; А. Радованац, „Снежана А. Цветковић – Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву", *Живопис, Годишњак Високе школе Српске Православне цркве за уметност и конзервацију* 7 (Београд), 2013, 383–389.

11 Б. Ковачевић, н. д., 5–10; Г. Ранковић и др., н. д.

12 С. Цветковић, н. д., 93, 162.

Следећи битан фактор у разумевању феномена Стоимировићеве колекционарске праксе јесте његов осећај за историју и очување наслеђа, породичног, завичајног, националног и европског. Он није био само познавалац већ заљубљеник у националну историју, купац, али и мецена и поручилац уметничко-историјских дела. Много је путовао, пасионирано обилазио антикварнице и музеје, разговарао са сведоцима историјских догађаја или са њиховим потомцима.[13] Истовремено, пратио је актуелне догађаје у култури, посећивао изложбе, био пријатељ са многим уметницима и поштовалац њихове уметности. Између осталог, сакупљао је фотографије и разгледнице градова и места која је посећивао или пак уметничких дела и споменика културе.[14] У формирање колекција уложио је своје знање, време, и знатна материјална средства. Био је ангажовани колекционар, хроничар, ликовни критичар, заправо културни посленик у правом смислу те речи. Наведено деловање имало је далекосежни циљ који је он у свом *Дневнику* најјасније образложио: „И још ћу ја можда добити ону улогу у стварању нашег јавног мњења и будућег српског друштва, коју себи желим од срца од ране младости“.[15]

У периоду између два светска рата Милан Јовановић Стоимировић је живео и радио у Београду,[16] Берну[17], Берлину,[18] Скопљу,[19] али је духом и делом остао везан за родни град – Смедерево,[20] свој дом, завичајну културу и историју. Природом новинарског посла, којим се есенцијално бавио, био је у контакту са низом интелектуалаца свог времена, што је такође утицало на његову колекционарску праксу. Заправо, његова личност, професија и колекционарство били су узајамно чврсто повезани. Интересовање за историјске личности и сакупљање података о њима временом су се организовали у својеврсну књижевну колекцију портрета под називом „Силуете старог

13 М. Ј. Стоимировић, *Дневник 1936–1941,* прир. С. Трећаков и В. Шовљански, Нови Сад, 2000.

14 НБС, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Фото-документа.

15 М. Ј. Стоимировић, н. д., 294.

16 Практикант Министарства просвете од 1919. године, чиновник Централног пресбироа од 1929. године, шеф Публицистичког одсека Централног пресбироа од 1935. године, начелник Политичког одељења Председништва Министарског савета од 1940, управник Државне архиве у Београду од 1941. године до краја Другог светског рата.

17 Дописник-дневничар Одељења за штампу при Краљевском посланству у Берну од 1923. године.

18 Упућен као дописник Одељења за штампу при Краљевском посланству у Берлину 1928. године.

19 Дописник Централног Пресбироа у Скопљу од 1930. године.

20 У Смедереву је био оснивач и уредник листова „Смедеревски журнал“ (1921. и 1938–39) и „Реви“ (1922), више види у: Г. Ранковић и др., н. д.

Београда“, које су публиковане постхумно и до данас имале три издања.[21] Однос према прошлости изразио је низом књижевних, историјских и уметничких текстова у новинама чији је био уредник и оснивач, попут „Вардара“ у Скопљу, часописа „Реви“ у Београду, или пак „Смедеревског журнала“ у Смедереву.[22]

Посебну пажњу посветио је породичној историји. На развијање Стоимировићевог односа према прошлости иницијално је утицало управо породично васпитање, о чему је у свом *Дневнику* записао: „Моја мати је имала обичај да чува успомене и фотографије. Често би их претурала са мном, објашњавајући ми те слике и причајући ми о старим свадбама и догађајима. Имала је пуне куфере писама, позивница. Да то није пропало за време рата историја наше породице била би ми далеко јаснија. На једном ковчегу на коме је писало ANNO 1821 она је држала рпе чипака и чарапа, машна и велова. У том сандуку њена баба Соса (баба по мајци, рођена Кузмановић) донела је своју спрему деда Ђоши. Сећам се неких женских чарапа са уплетеним перлама, које су биле ванредне и које би данас дивно стајале у неком етнографском музеју... Сем тога, она је имала више дневника

|Сл. 2. Групни портрет породице Стоимировић Јовановић (слева: седи Јелена Јовановић, у средини: Катарина Вучковић Стоимировић), око 1900, позитив, поклон Зорке Пападополос
Извор: Музеј у Смедереву

21 М. Ј. Стоимировић, *Силуете старог Београда,* Београд 1971 (прво издање), Београд 1987 (друго издање), Београд 2008 (треће издање).

22 Г. Ранковић и др., н. д.

у које је бележила разне ствари...".[23] Велику улогу у његовом односу према историји имало је и породично предање. Његова мајка потицала је из старе породичне задруге Стоимировића из околине варошице Рама на Дунаву, а војвода Миленко Стојковић из Првог српског устанка био је ујак његовом деди по мајци, који је иначе био писар код Томе Вучића-Перишића.[24] У Стоимировићевом фонду у Народној библиотеци у Смедереву чува се родослов предака чији је аутор Стоимировић[25] (сл. 2. и 3).

|Сл. 3. Отац Светозар Јовановић са децом, око 1902, позитив
Извор: Зорка Пападополос

Посвећеност родном Смедереву и породичној култури огледа се и у избору псеудонима којима се идентификује са њима. Наведимо најкарактеристичније: Semendria, Стари Смедеревац, Церовчанин, Пореч, С. Леуновић.[26]

Веома је важно да нагласимо да у природи стварања његових колекција није постојао материјални интерес већ искрена потреба и намера да се дела сачувају и као таква сведоче о нашем богатом културном наслеђу. Стоимировић није стварао лични музеј, или музеј за лично уживање, већ музеј за свој родни град. Његова размишљања и сакупљачки порив у основи су били музеолошки. Најочитији пример овог навода налази се у дневничким белешкама, једном новинском тексту и у извештају управнику Музеја кнеза Павла, Милану Кашанину, а све у вези са посетом дворцу Михаила Обреновића у Иванки код Братиславе, у Словачкој 1936. године.[27] Између осталог,

23 НБС, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Рукописи, Дневник, 1931–1932.

24 Б. Ковачевић, *Предговор,* у: М. Ј. Стоимировић, *Силуете старог Београда,* Београд, 1971, 9.

25 НБС, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Рукописи, Родословне таблице, руком писано.

26 S. A. Jovanović, „JOVANOVIĆ-STOIMIROVIĆ Milan", u: *Leksikon pisaca Jugoslavije,* II, Novi Sad 1979, 635–636.

27 М. Ј. Стоимировић, н. д., 75; Semendria, „Кнез Михаилова Иванка", *Самоуправа,* 178, 20. 9. 1936; НБС, Легат Леонтија Павловића, *Таковски грм,* ЛН–1.

Стоимировић наводи следеће: „Уопште, у Иванки наилазимо на читаву једну малу колекцију пиротских ћилимова са ванредним мотивима, какви се апсолутно више не ткају у Пироту. Богатство мотива на тим ћилимовима изазвало нас је да се питамо не би ли било корисно да их неко прецрта и да их копира у вуни, пуштајући тако у свет једну нову адицију, једно ново благо, за које су наше пиротске ткаље одавно заборавиле. Уосталом, сваки од тих пиротских ћилимова, сачуваних у Иванки, где су они донети можда и пре 1859. године, могао би висити иза стакла у ма ком нашем етнографском музеју“.[28]

Живот и рад у Скопљу, у Македонији, допринели су стварању драгоцених познанстава и могућности да у посебној духовној клими која је у то време тамо постојала набави вредна дела за своју кућу–музеј у Смедереву.[29] Налазио се у друштву уметника, песника, политичара, филозофа. Међу њима се свакако издвајају председник Скопске општине архитекта Јосиф Михаиловић, наставник цртања у Мушкој гимназији Јарослав Кратина, професор филозофије и латинског језика Димитрије Фртунић, песник Раде Драинац, академски сликари Лазар Личеноски и Никола Мартиноски, као и Друштво пријатеља уметности „Јефимија“.

У породичном дому Милана Јовановића Стоимировића, у улици Анте Протића број два, у центру Смедерева, сабирају се комплексне збирке предмета (археологија, етнологија, историја, уметност) и дом временом прераста у неформални приватни музеј. Визије романтичног колекционара оваплотиле су се у оснивању куће–музеја и уређењу парка са споменицима око куће. Сачуван је низ фотографија на којима се ишчитава амбиција Стоимировића да свој породични дом трансформише у приватни музеј. На фасадама су апликовани фрагменти античке пластике и скулптуре мањег формата по угледу на италијанске ренесансне виле. У башти–парку око куће изложене су скулптуре које су свакако привлачиле погледе Смедереваца. Имао је идеју да око куће постави ограду са кулама у стилу Смедеревског града на угловима и тим поводом се 1941. године обратио Комесаријату за обнову Смедерева, али ипак није успео да је реализује[30] (сл. 4).

28 Semendria, „Кнез Михаилова Иванка“, *Самоуправа* (Београд) , 20. 9. 1936.

29 Л. Павловић, н. д., 16–17.

30 ИАС, Фонд Комесаријата за обнову Смедерева, Молба бр. 8104, 3.9. 1941; Захваљујем се колегиници Весни Мркић из Регионалног завода за заштиту споменика културе у Смедереву која ми је скренула пажњу на овај податак.

|Сл. 4. Кућа Милана Јовановића Стоимировића, око 1970, позитив, Смедерево
Извор: Радослав Жика Ранисављевић

Са циљем јасније интерпретације феномена Стоимировићевих уметничких колекција извршена је њихова подела на неколико колекција у оквиру којих су истакнути предмети, односно уметничка дела која репрезентују карактер ове колекционарске праксе. Критеријуми за овакво тумачење засновани су према значају које одређено дело има у историји уметности, или према особености његове набавке. Издвојене су колекције ликовне уметности, икона, црквених предмета и примењене уметности. С обзиром да је колекција ликовне уметности најбројнија, у оквиру ње протумачено је неколико целина: портрети колекционара и његове породице, уметничка дела из прве половине 20. века, уметничка дела са представама династија Карађорђевић и Обреновић, слике из завичајне културе, дела страних уметника, и, реплике.

КОЛЕКЦИЈА ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ

Портрети колекционара и његове породице

Галеријом породичних портрета, која је настала на иницијативу М. Ј. Стоимировића, али и преузимањем дела из колекције његовог ујака доктора Душана Стоимировића, познатог београдског неуропсихијатра, исказао је свој однос према породичном наслеђу и потреби за конструисањем породичног идентитета. Кућа у центру Смедерева у којој је рођен била је за Стоимировића посебно драгоцена као породично наслеђе његове бабе по мајци Катарине Вучковић Стоимировић.[31] Ова кућа је зидана око 1833. године у центру тадашње смедеревске вароши, на Каменитом путу у Староцрквеној мали.[32] Милан је као млад дечак остао без оца тако да је бригу о њему преузео ујак Душан Стоимировић, чије је презиме из захвалности додао очевом презимену Јовановић.[33]

Милану Ј. Стоимировићу је било важно да истакне грађанску генеалогију своје породице. Искрено је веровао да се поштовањем породичног стабла може поштовати завичајно наслеђе, национална историја, те култура и историја других народа. За настанак галерије породичних портрета био је пресудан његов живот у Скопљу између 1930. и 1935. године где је радио као дописник Централног Пресбироа (1930–1935) и где је био оснивач и уредник листа „Вардар“ (1932–1935).[34] У овом периоду је успостављена посебно упечатљива веза између њега и пионира македонске модерне уметности Лазара Личеноског и Николе Мартиноског, као и са много конзервативнијим велешким уметником Ђорђем Зографским. Са овим уметницима имао је неку врсту меценатског односа.[35]

На самом почетку живота у Скопљу, 1930. године, Лазар Личеноски је портретисао Милана Ј. Стоимировића одевеног у фрак у стојећем ставу. Ова слика припада групи репрезентативних портрета, која је за циљ имала да истакне отменост портретисаног. У периоду непосредно после Другог светског рата овај портрет је служио као реквизит у Смедеревском позоришту.[36] „Та је слика с временом некако

31 Л. Павловић, *Смедерево у XIX веку,*Смедерево 1969, 221–222.

32 *Н. д.*, 221–222.

33 *Н. д.*, 221–222..

34 Г. Ранковић, н. д.

35 С. Цветковић, н. д.

36 М. Ј. Стоимировић, *Силуете старог Београда,* Београд, 2008, 712–713.

доспела у реквизите смедеревског позоришта и висила насред позорнице кад су се у Смедереву давали Глембајеви, док је неко није подсекао (због дужине), па је после враћена у смедеревски Народни музеј у коме се и сада налази, као и десетак других Лазиних слика...“ (сл. 5).

|Сл. 5. Лазар Личеноски, Портрет Милана Јовановића Стоимировића, 1930, уље на платну, 87 x 57 цм, Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-222

|Сл. 6. Марко Челебоновић, Портрет Милана J. Стоимировића, 1931, уље на платну, 46 x 37 цм Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-80

Годину дана касније, Стоимировић је седео и пред штафелајем чувеног париског ђака Марка Челебоновића, чији је био велики поштовалац.[37] У свом *Дневнику* је забележио: „... посета изложбе г. Челебоновића (збиља сјајне ствари).“[38] Челебоновић је портретисао Стоимировића у библиотеци, за радним столом, одевеног у елегантно одело, истичући основне одлике његовог естетизованог животног стила (сл. 6).

Лазару Личеноском Стоимировић је поверио и портретисање своје мајке Јелене. Портрет је рађен према фотографији на којој је она одевена у либаде, са акцентом на наушницама и брошу. Напоменимо да је Јелена Јовановић веома држала до грађанског костима и да га је одевала у свим свечанијим приликама, а главу украшавала тепелуком.

37 С. Цветковић, *н. д.,* 36, 124–125.

38 М. J. Стоимировић, *Дневник 1936 – 1941,* прир. С. Трећаков и В. Шовљански, Нови Сад, 2000, 123.

Посебно место у галерији породичних портрета припада Катарини Вучковић Стоимировић, Милановој баки по мајци, у чијој кући су и живели и која је оставила велики утицај на васпитање Милана Стоимировића. Њен лик у бронзи извајао је један од првих српских вајара, Ђорђе Јовановић 1915. године.[39] Првобитно је ова скулптура припадала Душану Стоимировићу, који је такође био мецена и колекционар[40] (сл. 7).

|Сл. 7. Ђорђе Јовановић, Катарина Вучковић Стоимировић, 1915, бронза, 65 x 48 x 27 цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-237

Међу овим портретима значајно место припада портрету Душана Стоимировића, рад мање познатог чешког уметника Франте Малог са којим су и ујак и сестрић имали меценатски однос.[41] То се односи и на уметника Бориса Шаповалова који портретише Милановог оца, Светозара Јовановића.[42]

У току Другог светског рата у Смедереву је био активан уметник А. Јос. Калмић, вајар, који је био јеврејског порекла и чија биографија није довољно позната и проучена. Он је портретисао Стоимировићеву мајку Јелену и такође ујака Душана.[43]

Уметничка дела из прве половине 20. века

У колекцији уметничких дела из прве половине 20. века доминирају уметничка дела сликара Николе Мартиноског и Лазара Личеноског.[44] Они су повремено имали ауторске прилоге у новинама „Вардар“, а и сам Стоимировић је писао о њиховој уметности.[45] Иако поборник академског реализма, о делима ових уметника имао је позитивно мишљење: „Г. Мартиноски је модернист и прогресиста који

39 С. Цветковић, *н. д.*, 92–93.

40 Према усменом сведочењу наследника Милана Јовановића Стоимировића, пок. Душана Пападополоса из Београда, као и на основу рукописне оставштине из Рукописног одељења Матице српске у Новом Саду.

41 С. Цветковић, Исто, 35–36.

42 Исто, 36, 126–127.

43 Исто, 36, 94.

44 Исто, 39–40, 98–108.

45 Исто, 39–40, 98–108.

гледа на уметност новим и напредним погледима и који нам доноси мало чудна, али ипак позитивна и дубоко вредносна схватања."[46] О Лазару Личеноском писао је: „ ...један од галичких карактера *par exellence*, путем наслеђа носи у себи много галичког. Да би се он схватио, треба најпре схватити Галичник, видети га. Све што је Личеноски као уметник дао од себе до сад, све је то типично галичко, као што је галички и онај понос са којим он иде кроз свет, и она сентименталност коју он уноси чак и у своја мишљења, и она његова тежња да буде међу најбољима, која је чисто галички потез, мијачка природна црта."[47] О Ђорђу Зографском, његовим уметничким делима и уметничким породичним коренима објавио је опширан прилог у „Вардару".[48] Готово аутономну целину у овој колекцији представљају пејзажи сликара Миодрага Петровића, датовани око 1940. године.[49] Важан део колекције чине цртежи Љубомира Ивановића манастира Грачанице и Старог Нагоричина, као и радови Василија Цице Поповића, Емануела Муановића, Антона Хутера, Јарослава Кратине и других.[50]

Уметничка дела са представама династија Карађорђевић и Обреновић

Међу делима са представама династија Карађорђевић и Обреновић, осим идеализованих историјских портрета владара, посебно су значајне графике са мотивима реторичке презентације историјских догађаја и владарске пропаганде, а све у функцији симболичне политике репрезентативне културе владара. Феномен ове групе предмета није само у прикупљеном и сачуваном материјалу који је набављан у антикварницама широм Европе и у породичним оставштинама већ и у самом начину на који их је набављао. У овој групи предмета су се издвојили као посебна целина портрети првака Првог српског устанка (Карађорђа Петровића, Миленка Стојковића, Антонија Протића), који су добрим делом реплике рађене на иницијативу М. Ј. Стоимировића.[51]

46 „У разговору са сликаром Г. Николом Мартиноским", *Вардар* (Скопље), 30. 10. 1932.

47 М. С. Јовановић, „О Лазару Личеноском", *Вардар* (Скопље), 22. 1. 1933.

48 С. Леуновић, „Ђ. Ј. Зографски", *Вардар* (Скопље), 25. 9. 1932.

49 С. Цветковић, н. д.

50 С. Цветковић, исто.

51 С. Цветковић, „Портрети устаничких првака (Из ликовне збирке Музеја у Смедереву)", *Mons Aureus, часопис за књижевност, уметност и друштвена питања,* 1 (Смедерево) 2004, 124–134.

На путовању у Букурешт 1936. године, у једној од њихових антикварница, купио је графике Карола поп де Сатмарија (Carol Pop De Szathmari), званичног дворског фотографа румунских владара и уметника који је оставио значајан траг у српској визуелној култури.[52] У питању су биле графике: „Свечано представљање српске делегације кнезу Милошу Обреновићу у Букурешту 1859. године“ и „Студијски цртежи српске делегације у Букурешту 1859. године“.[53]

У антикварници у Љубљани купио је портрет војника у фрајкорској униформи за који ће се испоставити да је рад Николе Апостоловића и да представља Карађорђа Петровића из 1808/09. године. Овај портрет је био понуђен кнезу Павлу Карађорђевићу за Музеја кнеза Павла у Београду, а за своју колекцију Стоимировић је поручио копију код сликара Бориса Шаповалова[54] (сл. 8).

Веома је драгоцена фотографија Таковског грма, Анастаса Јовановића из 1865. године, коју је добио на поклон 1936. године од грофице Бос Валдек (Boss-Waldeck), у дворцу Иванка у Словачкој у коме је кнез Михаило Обреновић живео са Јулијом Хуњади у годинама изгнанства из Србије.[55] Овом приликом је видео и Ленбахову графику „Кнез Михаило у фаетону“, чију ће реплику за његов смедеревски музеј урадити уметник Периша Милић.[56] У листу „Самоуправа“, чији је био директор и уредник у ово време, објавио је детаљан чланак о предметима династије Обреновић који су се у то време чували у овом дворцу.[57]

Репрезентативан портрет краљице Наталије Обреновић, дело мађарског уметника Алајоша Штробла (Alajos Strobl von Liptoujvar) има посебно место у овој колекцији.[58] Са Јованом Жујовићем је преговарао у вези са откупом бисте краљице Наталије Обреновић, рад

52 Cornelia Cönig и др, *Карол Поп де Сатмари 1812–1887, сведок једног доба,* Војни музеј Београд, Београд, 2004.

53 Л. Павловић, „Графички раритет о нашој народној ношњи“, *Неки споменици културе, осврти и запажања,* I, Смедерево, 1962, 15–24; С. Цветковић, *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву,* 72; Н. Јовановић, *Светозар Спасојевић, професор Гимназије и управник Градске књижнице,* Смедерево, 2007, 105–108.

54 Л. Павловић, „Портрет Карађорђа као фрајкорца“, *Неки споменици културе – осврти и запажања,* I, Смедерево 1962, 10–14; НБС, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Кореспонденција, плакати, документациони и ситан штампани материјал, преписка са управником Градског музеја у Смедереву Светозаром Спасојевићем обављена преко Казнено-поправног дома у Сремској Митровици, о Карађорђевом портрету.

55 С. Цветковић, н. д., 65.

56 С. Цветковић, исто, 109.

57 Semendria, „Кнез Михаилова Иванка“, *Самоуправа* (Београд), 20. 9. 1936.

58 С. Цветковић, исто, 77.

|Сл. 8. Никола Апостоловић, Портрет Карађорђа као фрајкорца, 1807–08, уље на платну, 33,5 x 23,5 цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-10

Петра Убавкића, о чему је у свом *Дневнику* записао: „30. V 1937. Донели су ми један кип краљице Наталије у гипсу из заоставштине пок. Јов. М. Жујовића. Траже 6.000 дин. за бронзу. Решавам се. Била би дивна у башти, у Смедереву“[59] (сл. 9).

Са македонским уметником Ђорђем Зографским такође је имао меценатски однос и он је по Стоимировићевој поруџбини радио низ портрета Карађорђевића и Обреновића.[60]

Од Ђорђа Генчића, политичара и једног од организатора завере против краља Александра Обреновића, добио је на поклон урамљену фотографију краља Милана Обреновића, са краљевим аутографом и монограмом на раму, а коју је он лично добио на поклон од краља Милана.[61] Ђорђе Генчић је заступљен и у „Силуетама старог Београда“, у два текста, силуети портрету и интервјуу под насловом „Зашто сам убио Александра Обреновића“.[62]

|Сл. 9. Алајош Штробл, Краљица Наталија Обреновић, после 1882, вештачки мермер, 90 x 68 x 40 цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-238

Осим набавке предмета, Стоимировић је написао низ значајних историографских прилога о династијама Карађорђевић и Обреновић који се чувају у Рукописној оставштини Милана Ј. Стоимировића или су објављени у различитим новинама.[63]

59 М. Ј. Стоимировић, *Дневник 1936–1941,* Нови Сад , 2000, 129.

60 С. Цветковић, исто, 87–89.

61 Исто, 38, 75.

62 М. Ј. Стоимировић, *Силуете старог Београда,* књ. 1, Београд, 1987, 247–252, 253–270.

63 Г. Ранковић и др., н. д.; С. Цветковић, „Династија Обреновић из пера Милана Јовановића Стоимировића“, *Mons Aureus,часопис за књижевност, уметност и друштвена питања,* 39 (Смедерево), 2013, 127–133.

Слике из завичајне културе

За познавање визуелне културе Смедерева у првој половини 19. века изузетно су значајни портрети Старе Смедеревке и Антонија Протића као репрезентима грађанске класе овог периода. Портрете је израдио сликар Арсеније Петровић.[64] Основана је претпоставка да је Стара Смедеревка пореклом из породице Кузмановић-Марић из које је потекла Стоимировићева бака по мајци.[65] Антоније Протић, о коме је Стоимировић написао више текстова, вишеструко је драгоцена историјска личност.[66] Протићев портрет је неко пронашао одбачен, па донео Стоимировићу за његову збирку[67](сл. 10).

|Сл. 10. Арсеније Петровић, Портрет Старе Смедеревке, око 1844, уље на платну, 79 x 59 цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-128

У овој колекцији се чува и репрезентативна портретна биста Димитрија Давидовића у гипсу, о чијем аутору за сада немамо довољно података.[68] Ова скулптура је одливана 1938. године поводом обележавања стоте годишњице од његове смрти у лабораторији „Пластика“ у Београду.[69]

Дела страних уметника

Случај је био пресудан фактор у набавци дела страних уметника у колекционарству М. Ј. Стојимровића (поједина дела ове групе предмета представљена су и у другим колекцијама). Ова дела добијана су на поклон, купована у европским антикварницама, и током живота у Скопљу. Стога ћемо их само набројати: *Лик Мадоне* (18. век),[70] *Портрет папе*

64 С. Цветковић, *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву,* Смедерево, 2010, 69–70.

65 Л. Павловић, *Смедерево у XIX веку,*Смедерево 1969, 221–222.

66 М. Ј. Стоимировић, „Ћир Анта Протић“, *Алманах 300 чуда,*167 (Београд), 1. 9. 1967; М. Ј. Стојимировић, *Силуете старог Београда,* Београд, 1971, 222–224.

67 НБС, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Кореспонденција, плакати, документациони и ситан штампани материјал.

68 С. Цветковић, н. д., 130.

69 С. Цветковић, исто, 130.

70 С. Цветковић, исто, 62.

(19. век) – непознатих аутора,[71] *Festung Sementria* (19. век) дело је Адолфа Кунике (Adolph Friedrich Kunike), *Градски пејзаж* (1920), дело добијено на поклон од уметнице Ерике фон Кагер (Erika von Kager) у Берну 1924. године, *Портрет младе жене* (прва половина 20. века)[72] Јожефа Копаја (Jozsef Koppay), *Косачи* (прва половина 20. века) Николе Енеа (Nicolae Nicu Enea)[73] и друга дела (сл. 11).

|Сл. 11. Јожеф Копај, Портрет младе жене, прва половина 20. века, пастел/папир, 116 x 82 цм,
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-119

Реплике

Најзначајнију групу реплика представљају римске скулптуре набављене 1936. године посредовањем тадашњег југословенског амбасадора у Италији Јована Дучића, а уз помоћ италијанског министра спољних послова Галеаца Ћана.[74] Из Музеја у Напуљу поручени су бронзани одливци Сатира, Нарциса и Ланета за приватни музеј Милана Ј. Стоимировића у Смедереву.[75] Управо су ове скулптуре маркирале парковски део његове куће као јединствен изложбени простор на отвореном, и репрезентовале његову колекционарску идеју о кући–музеју (сл. 12).

|Сл. 12. Скулптура Ланета у парку породичне куће М. Ј. Стоимировића у Смедереву, око 1950, позитив
Извор: Музеј у Смедереву

71 С. Цветковић,исто, 78.

72 С. Цветковић, исто, 97.

73 С. Цветковић, исто, 86.

74 Л. Павловић, „Јован Дучић и Смедерево“, *Смедерево, часопис за културу, уметност, науку и друштво,* 13 (Смедерево), 1996, 59–65.

75 С. Цветковић, н. д., 133.

Колекција икона

|Сл. 13. Успење Пресвете Богородице, крај 17. века, уље на дрвету, 27 x 39, 5 цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗИ-4

Ова колекција је посебно брижљиво и пажљиво сакупљена.[76] Највише је икона са представом Светог Николе који је био крсна слава Милана Ј. Стоимировића. Иконе су куповане у Скопљу и широм Македоније, али и добијане на поклон или набављане на путовањима по Европи. По значају и реткости издваја се чудотворна ктиторска икона Печерског манастира у Кијеву „Успење Пресвете Богородице“ с краја 17. века.[77] Посебно се издваја група реплика које је радио Јарослав Кратина[78] по македонским црквама, затим група штампаних и металних икона, као и иконе Лазара Личеноског[79] (сл. 13).

Колекција црквених предмета

У Липљану у близини Новог Брда Стоимировић је купио метални крст са мотивом Распећа, које је датовано у 11. век и представља изузетно драгоцен предмет.[80] У овој колекцији се налази и део хороса из Марковог манастира код Скопља из 14. века[81] (сл. 14).

Колекција примењене уметности

Највреднији предмет који је Стоимировић добио на поклон несумњиво је сребрна копча за појас, уметнички рад кнеза Божидара Карађорђевића.[82] Ово јединствено дело примењене уметности добио је 1925. године у Женеви од уметникове мајке Саре Карађорђе-

76 С. Цветковић, исто, 43–44, 134–169.

77 С. Цветковић, исто, 43, 135.

78 М. Ј. Стоимировић, „Јарослав Кратина“ у: *Силуете старог Београда,* Београд , 2008,

79 С. Цветковић, н. д., 164.

80 С. Цветковић, исто, 171.

81 С. Цветковић, исто, 178.

82 S. K. Pavlović, BOŽID'ART, Beograd, 2012.

вић.[83] У свом књижевном делу *Силуете старог Београда* Стоимировић је посебне силуте посветио Сари Карађорђевић[84] и њеном сину Божидару[85] (сл. 15).

|Сл. 14. Распеће/крст, 11. век, метал, 11,2 x 9,5цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЦС-6

|Сл. 15. Божидар Карађорђевић, Прегљица (пређица/гвоздац), 1900, сребро, 6,5 x 5 цм
Извор: Музеј у Смедереву, Историјска збирка, инв. 70/137.

Сребрна копча за појас припада једном од првих кованих предмета које је израдио Божидар Карађорђевић, свестрано образован и талентован уметник.[86] „Божидара је занимао сам чин стварања уметничког дела, а одувек га је привлачио посао занатлије. У Индији је дуго посматрао мајсторе који су обрађивали метал. После повратка и сам ће постати занатлија, „радник уметности“ како је себе радо називао“.[87] Примењеној уметности Божидар Карађорђевић се посветио почев од 1898. године и њоме се бавио све до смрти 1908. године. Познавао је различите технике међу којима су вез на свили, сатену и платну, повези књига, ситни комади намештаја од патиниране коже са утиснутим шарама, вајање намештаја, камина, обрада металних предмета у сребру и злату.[88]

83 Л. Павловић, „Прилог проучавању уметности Божидара Карађорђевића“, *Неки споменици културе* I, Смедерево, 1962, 25–28; Л. Павловић, „Копча Божидара Карађорђевића“, *Политика* (Београд), 11. 02. 1990.

84 М. Ј. Стоимировић, „Сара Карађорђевић“, у: *Силуете старог Београда,* Београд, 1987, 74–80.

85 М. Ј. Стоимировић, „Кнез Божидар“, у: *Силуете старог Београда,* Београд, 1987, 270–276.

86 S. K. Pavlović, BOŽID'ART, Beograd , 2012, 161.

87 S. K. Pavlović , Исто, 157.

88 Исто, 158.

Сребрна копча коју је Стоимировић добио на поклон израђена је 1900. године у стилу покрета нове уметности, односно, тада актуелном арт нуво (*Art Nouveau*) стилу. На ивици држача урезани су латинични иницијали аутора БК. Доминира орнаментални мотив цветова љубичице и лишћа.[89]

УЛОГА МИЛАНА ЈОВАНОВИЋА СТОИМИРОВИЋА У ОБЛИКОВАЊУ ВИЗУЕЛНОГ И КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА СМЕДЕРЕВА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Однос Милана Ј. Стоимировића према родном Смедереву био је маркиран снажном емоцијом према културном и историјском наслеђу овог града. На првом месту били су средњовековни град деспота Ђурђа Бранковића и храм Светог Георгија, али и укупан јавни културни живот града.

Прве иницијативе односиле су се на средњовековни Смедеревски град. Као директор и уредник „Смедеревског журнала“ упутио је апел 1921. године Министру војном да се муниција из Смедеревске тврђаве што пре измести, пре свега зато јер представља опасност за град, а затим: „уступити град Смедереву и дићи у њему једно модерно спортско игралиште, соколану, поље за фудбал, тенис и краће трке“.[90] Са овом иницијативом је био врло упоран и поновио је свој апел 1929. године према општинској власти у Смедереву. Истовремено, објавио је текст „Обнова Смедерева“ у часопису *Рашка*, у коме је навео: „Још пре 1923. замољен је Председник Општине у Смедереву да енергично затражи да се Град изузме из искључиве надлежности војних власти и да се прогласи за национални споменик а у исто време је предложено да се на слободном простору који град заузима, међу његовим зидовима, направи један стадион за лоптачке и друге утакмице“.[91] У истом тексту написао је следеће: „Године су пролазиле, државне власти се нису одазивале на ове двоструке молбе. Најзад, у току ове године, ја сам учинио апел на Смедеревску општину да она опет званично поведе акцију да се Град спасе од заборава и да се од њега створи

89 Л. Павловић, „Прилог проучавању уметности Божидара Карађорђевића“, *Неки споменици културе* I, Смедерево, 1962, 25–28.

90 М. Јов, „Уређење Смедерева“, *Смедеревски журнал* (Смедерево) 2. 10. 1921.

91 М. С. Јовановић, „Обнова Смедерева“, *Рашка* (Београд), 1929, 35–42.

један национални центар за спортске утакмице".[92] На иницијативу М. Ј. Стоимировића Смедеревски град 1937. године је обишао италијански архитекта Паоло Виети-Виоли (Paolo Vietti-Violi), стручњак у пројектовању спортских терена и игралишта, који је урадио план за уређење Смедеревске тврђаве[93] (сл. 16).

Године 1930. у Смедереву је одржана велика свечаност поводом обележавања јубилеја петстоте годишњице од подизања средњовековног престоног града деспота Ђурђа Бранковића. Није потврђено да ли је Стоимировић имао активну улогу у организацији овог значајног догађаја, али са друге стране у његовој оставштини у Историјском архиву и Народној библиотеци у Смедереву чува се планирани програм ове свечаности као и шеснаест фотографија самог догађаја, које су снимљене на различитим локацијама и које су данас једино сачувано визуелно сведочанство ове манифестације.[94]

Током службовања у Скопљу упознао је дуборесца и црквеног вајара Нестора Алексијевића, који је имао свој резбарски атеље,[95] и кога је препоручио за израду иконостаса смедеревског храма Светог Георгија чији је иконостас био уништен у Првом светском рату.[96] У „Вардару" је објавио опширан чланак о овој намери.[97] Веома је важно да је у овом тексту у целини објављено писмо смедеревске Црквене општине које представља вредно сведочанство за познавање идеје о томе како је планирано да овај иконостас изгледа.[98]

Заузимање политичке позиције народног посланика за Срез подунавски на листи Југословенске радикалне заједнице на изборима 1938. године донело је нови полет његовим идејама за обнову Смедеревског града.[99] У „Програму радикалних реформи које временом треба

92 М. С. Јовановић, н. д., 36.

93 С. Цветковић, н. д., 17, 84–85.

94 М. П. Лазић, „Обележавање 500-годишњице Смедеревског града у Смедереву 1930. године", у: *Смедеревски крај 1918–1941: Научни скуп, Смедерево, октобар 2016,* Програм и књига апстраката, Историјски архив Смедерево, 2016.

95 S., „Михаило Несторовић-Алексијевић, млади даровити копаничар", *Вардар,* 16. децембар 1933, Скопље.

96 С. Цветковић, „Страдање културно-историјског наслеђа Смедерева у Великом рату", *Mons Aureus, часопис за књижевност, уметност и друштвена питања,* 46 (Смедерево), 2014, 117–128.

97 Анон., „Нестор Алексијевић треба да ради иконостас за смедеревску цркву...", *Вардар,* 13. април 1933.

98 Анон., н. д.

99 Народна скупштина изабрана 11. децембра 1938. године распуштена је Указом од 26. августа 1939. године, чиме је престао да важи и посланички мандат г. Стоимировић Јовановића. Више о овоме види у: *Рачун бирачима среза Подунавског,* Београд, 1939; М. Лазић и М. Ђорић, „Избори за народне посланике у Подунавском срезу 1938. године", *Смедеревски зборник,* 3 (Смедерево), 2012, 169–201.

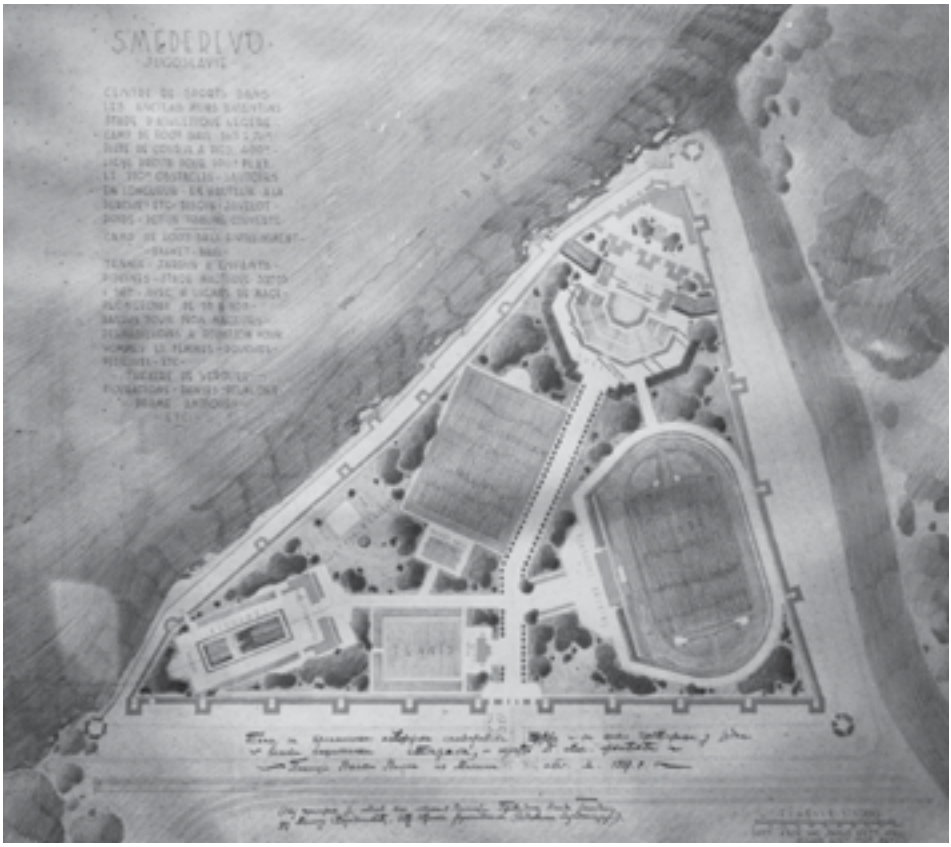

|Сл. 16. Паоло Виети-Виоли, План за уређење Смедеревске тврђаве, цртеж на папиру, 1937, 63 x 74 цм
Извор: Музеј у Смедереву, инв. ЗЛУ-148

извести у Смедереву“ посебна пажња је била усмерена на културни идентитет Смедерева. Међу првим тачкама овог програма наведена је потреба за конзервацијом и рестаурацијом Смедеревског града, затим је истакнута потреба за подизањем нове општинске зграде за коју препоручује да буде у стилу Смедеревског града.[100] Даље, под тачком шеснаест наведена је потреба за оснивањем музеја, као и уређењем Карађорђевог брда као историјског топоса.[101]

Поводом стоте годишњице смрти Димитрија Давидовића, који је сахрањен на Старом гробљу у Смедереву, био је један од организатора и иницијатора подизања његове спомен-бисте у парку поред Кара-

100 НБС, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Рукописи, Програм радикалних реформи које треба временом извести у Смедереву.

101 НБС, н. д.

ђорђеве улице у Смедереву 1938. године. Бронзани споменик дело је познатог вајара Лојза Долинара. У име Одбора за подизање споменика Милан Ј. Стоимировић је одржао говор и предао споменик председнику смедеревске општине.[102]

Интересовање за Смедеревски град настављено је и током 1939. године о чему су сачуване драгоцене белешке у Стоимировићевом *Дневнику*: „Пре подне дођоше Ђурађ Бошковић, јако претенциозан човек, и архитект Здравковић из Музеја кнеза Павла, са којима пре и после подне идох по Граду, да бисмо видели шта се тамо даје предузети. Констатовасмо да је још видљива *oubliette* – тамница Сибињанин Јанка, округла као јаје, у коју су људи убацивани одозго. Да ли је она из времена Ђ. Бранковића? Видех затим још једну ствар: отисак у малтеру леђа оне античке женске статуе, која је била узидана у једну нишу у Малом граду. Та је се ниша врло добро очувала. Прегледасмо и оне три угаоне куле (осмоугле). Изгледа да су оне зидане од Турака и то из неког материјала који је могао бити нека црква (у граду). Те три куле су сазидане доцније, када је артилерија дошла у примену“.[103]

Након завршеног мандата народног посланика за Смедерево и његов срез, објављена је књига под називом *Рачун бирачима среза Подунавског* у којој се између осталог објављују Стоимировићева залагања за оснивање градске библиотеке (којој је желео да поклони своју библиотеку од хиљаду књига), градског музеја и претварању Карађорђевог брда у градски парк.[104] Током 1939. године његовим залагањем одобрен је кредит од петсто хиљада динара за обнову Смедеревског града, а најављено је и оснивање Удружења за чување и уређење Смедеревског града чији је иницијатор био такође Милан Ј. Стоимировић. Све наведене намере и иницијативе заустављене су и прекинуте почетком Другог светског рата.

ЗАКЉУЧАК

До Другог светског рата М. Ј. Стоимировић није своје збирке попису нити каталошки обрадио. Намера да своју кућу претвори у музеј остварила се у потпуно другачијим околностима после овог рата. Он

102 Л. Павловић, *Димитрије Давидовић у Смедереву,* Смедерево 1985, 71.

103 М. Ј. Стоимировић, *Дневник 1936–1941,* Нови Сад , 2000, 292.

104 *Рачун бирачима среза подунавског*, Београд, 1939, 37–39.

је проглашен за народног непријатеља због уређивања и писања текстова у окупационом дневном листу „Обнова“,[105] а његова имовина у Смедереву и Београду је била конфискована.[106] Временом је постао заборављен да би тек после више деценија његово дело почело да се проучава, а он стекао заслужено место међу српским колекционарима и дародавцима у двадесетом веку. Тумачење и реконструкција његове колекционарске праксе и деловања у културној историји Смедерева била су могући захваљујући обимној рукописној оставштини која се чува у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду, у Историјском архиву у Смедереву, Народној библиотеци Смедерево и Музеју у Смедереву, његових постхумно објављених књига и низа текстова које је објављивао у многим новинама и часописима пре и после Другог светског рата.[107] Такође, инвентарне књиге Музеја у Смедереву садрже низ драгоцених података о пореклу и набавци предмета из Стоимировићеве оставштине. Веома је корисна и значајна преписка која је вођена између њега и послератних управника новооснованог смедеревског музеја, Светозара Спасојевића и Леонтија Павловића.[108] Може се закључити да је заслужено колекционарско име стекао готово пола века након смрти.

Циљ овог рада био је да сагледа и протумачи колекционарску праксу Милана Јовановића Стоимировића, најзначајнијег смедеревског колекционара, као јединствен културни феномен у модерној историји Смедерева.

Белешка о аутору

мр Снежана А. Цветковић
Музеј у Смедереву, виши кустос историчар уметности
Контакт: snezana@mus.org.rs

105 Уредник окупаторског дневног листа „Обнова“, Милан Јовановић Стоимировић је био у периоду јул–октобар 1941. године, а од 1941. до 1944. године био је директор Државне архиве у Београду.

106 Г. Ранковић и др., н. д.

107 Г. Ранковић, исто.

108 Н. Јовановић, *Светозар Спасојевић, професор Гимназије и управник Градске књижнице,* Смедерево, 2007, 102–108.

ЛИТЕРАТУРА

Аноним. „Г. В. Резников у Смедереву“, *Политика* (Београд), 5. 10. 1930.

Аноним. „У разговору са сликаром Г. Николом Мартиноским“, *Вардар* (Скопље), 25. 9. 1932.

Аноним. „Нестор Алексијевић треба да ради иконостас за смедеревску цркву...“, *Вардар* (Скопље), 13. 4. 1933.

Јов, М. „Уређење Смедерева“, *Смедеревски журнал* (Смедерево), 2. 10. 1921.

Јовановић, С. М. „Обнова Смедерева“, *Рашка* (Београд), 1929, 35–42.

Јовановић, М.С. „О Лазару Личеноском“, *Вардар* (Скопље), 22. 1. 1933.

Јовановић Стоимировић, Милан. „Ћир Анта Протић“, *Алманах 300 чуда* (Београд), 1. 9. 1967.

Јовановић Стоимировић, Милан. *Силуете старог Београда,* Београд, 1971 (прво издање), 1987 (друго издање), 2008 (треће издање)

Јовановић Стоимировић, Милан. *Дневник 1936–1941,* прир. С. Трећаков и В. Шовљански, Матица српска, Нови Сад, 2000.

Jovanović A. Slobodan. „JOVANOVIĆ – STOJIMIROVIĆ Milan“, u: *Leksikon pisaca Jugoslavije,* II, Novi sad, 1979, 635–636.

Јовановић, Небојша. *Светозар Спасојевић, професор Гимназије и управник Градске књижнице,* Народна библиотека Смедерево, Смедерево, 2007.

Ковачевић, Божидар. Предговор првом издању, у: Јовановић Стоимировић, Милан. *Силуете старог Београда,* Београд 1971, 5–10.

Лазић, Мирослав и Ђорић, Милена. „Избори за народне посланике у Подунавском срезу 1938. године“, *Смедеревски зборник,* 3 (Смедерево), 2012, 169–201.

Лазић, Мирослав. „Обележавање 500-годишњице смедеревског града у Смедереву 1930. године“, у: *Смедеревски крај 1918–1941: Научни скуп, Смедерево, октобар 2016,* Програм и књига апстраката, Историјски архив Смедерево.

Леуновић, С. „Ђ. Ј. Зографски“, *Вардар* (Скопље), 22. 1. 1933.

Максимовић, Милена. *Из збирке слика Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 1976.

Митровић, Катарина. „Снежана Цветковић, *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву“, Смедеревски зборник* 4 (Смедерево), 2014, 253–260.

Павловић, Леонтије. „Графички раритет о нашој народној ношњи“, *Неки споменици културе, осврти и запажања,* 1 (Смедерево), 1962, 15–24.

Павловић, Леонтије. „Прилог проучавању уметности Божидара Карађорђевића“, *Неки споменици културе* 1 (Смедерево), 1962, 25–28.

Павловић, Леонтије. „Портрет Карађорђа као фрајкорца“, *Неки споменици културе, осврти и запажања,* 1 (Смедерево), 1962, 10–14.

Павловић, Леонтије. *Смедерево у XIX веку,* Смедерево, 1969, 221–222.

Павловић, Леонтије. *Минули век Гимназије у Смедереву,* Смедерево, 1971.

Павловић, Леонтије. *Музеј и споменици културе Смедерева,* Смедерево, 1972.

Павловић, Леонтије. *Димитрије Давидовић у Смедереву,* Смедерево, 1985, 71.

Павловић, Леонтије. „Јован Дучић и Смедерево“, *Смедерево, часопис за културу, уметност, науку и друштво* 13 (Смедерево), 1996, 59–65.

Павловић, Леонтије. „Копча Божидара Карађорђевића“, *Политика* (Београд), 11. 2. 1990.

Pavlović, K. Stevan. *BOŽID'ART,* Beograd, 2012, 161.

РАЧУН БИРАЧИМА СРЕЗА ПОДУНАВСКОГ, Издање среског одбора Ј. Р. З. у Смедереву, Београд, 1939.

Рајчевић, Угљеша. „Душан Богић, сликар и педагог (1886–1944)“, *Зборник Народног музеја* 16/2 (Београд), 1997, 209–212.

Ранковић, Гордана и др. *Уздарје Милану Јовановићу Стоимировићу,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2002.

Радованац, Ана. „Снежана А. Цветковић – Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву“, *Живопис, Годишњак Високе школе Српске Православне цркве за уметност и конзервацију* 7 (Београд), 2013, 383–389.

Ст, А. „Смедеревски град на платну – Са изложбе једног руског сликара у Смедереву“, *Време* (Београд), 12. 1927.

Semendria. „Кнез Михаилова Иванка“, *Самоуправа* (Београд), 20. 9. 1936.

S. „Михаило Несторовић – Алексијевић, млади даровити копаничар“, *Вардар* (Скопље), 16. 12. 1933.

Стоимировић, Душан. „Казивања, дата историчару српске медицине санитетском ђенералу др Влади Станојевићу-Трнском“, прир. М. Ненин и Д. Мрдаковић, Народна библиотека Смедерево, Смедерево, 2007.

Цветковић, Снежана. *Слике из Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 1998.

Цветковић, Снежана. *Српско сликарство прве половине XX века, из збирке Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2000.

Цветковић, Снежана. *Смедерево и Смедеревци у ликовној уметности, избор из збирке ликовне уметности Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2001.

Цветковић, Снежана и Марковић, Милан. *Иконе из збирке икона Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2002.

Цветковић, Снежана. „Учитељ вештина Душан Богић“, *Смедеревска седмица* (Смедерево) 1. 11. 2002.

Цветковић, Снежана. „Три бисера градске скулптуре“, *Смедеревска седмица* (Смедерево), 1. 3. 2002.

Цветковић, Снежана. „Портрети устаничких првака, из ликовне збирке Музеја у Смедереву“, *Mons Aureus*, *часопис за књижевност, уметност и друштвена питања*, 1 (Смедерево), 2004, 124–134.

Цветковић, Снежана. *Слике са Дунава,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2005.

Цветковић, Снежана. *Оставштина Милана Јовановића Стоимировића у Уметничком одељењу Музеја у Смедереву,* Музеј у Смедереву, Смедерево, 2010.

Цветковић, Снежана. „Династија Обреновић из пера Милана Јовановића Стоимировића“, *Mons Aureus,часопис за књижевност, уметност и друштвена питања* 39 (Смедерево), 2013, 127–133.

Цветковић, Снежана. „Страдање културно-историјског наслеђа Смедерева у Великом рату“, *Mons Aureus, часопис за књижевност, уметност и друштвена питања* 46 (Смедерево), 2014, 117–128.

Цветковић, Снежана. „Поводом 50 година од смрти Милана Бате Јовановића Стоимировића: Силуета Старог Смедеревца“, *Mons Aureus,часопис за књижевност, уметност и друштвена питања* 51 (Смедерево), 2016, 99–108.

Cönig, Cornelia и др. *Карол Поп де Сатмари 1812–1887, сведок једног доба,* Војни музеј Београд, Београд 2004.

НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Историјски архив Смедерево, Фонд Комесаријата за обнову Смедерева, Молба бр. 8104, 3. 9. 1941.

Музеј у Смедереву, Инвентар музејских предмета, Ликовна уметност, инв. бр. 46, 30. 11. 1974.

Народна библиотека Смедерево, Легат Леонтија Павловића, Таковски грм, ЛН–1

Народна библиотека Смедерево, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Фото-документа, Фотографије: личне и породичне, Манастири, Македонија, фотографије културно-уметничких споменика; Разгледнице: уметност, европски градови

Народна библиотека Смедерево, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Рукописи, Родословне таблице

Народна библиотека Смедерево, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Рукописи, Програм радикалних реформи које треба временом извести у Смедереву

Народна библиотека Смедерево, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, Посебни фондови, Фото-документа, Кореспоненција, плакати, документациони материјал и ситан штампани материјал,Документа која говоре о активностима и иницијативама Милана Стоимировића Јовановића везаним за Смедерево

Рукописно одељење Матице српске у Новом Саду, Фонд Милана Јовановића Стоимировића, инв. бр. М 36.365, М 36.427, М 36.972, М 37, 267, М 37.268

СКРАЋЕНИЦЕ

ИАС – Историјски архив Смедерево

МУС – Музеј у Смедереву

НБС – Народна библиотека Смедерево

Summary

Snežana A. Cvetković

MILAN JOVANOVIĆ STOIMIROVIĆ AND THE ART IN MIDWAR SMEDEREVO

In the artistic and cultural life of Smederevo between the two world wars, the prominent intellectual Milan Jovanović Stoimirović (Smederevo, 1898 - Belgrade, 1966) had a particularly important and valuable role. After education, he was a lawyer, a professional journalist, with expressions of interest in history, art and literature, from which collecting came out as a logical act. The location of the collection was a family home in Smederevo, which eventually transformed into an informal private closed-type museum. M. J. Stojimirović has, with passion, collected works of art, historical material, ethnological items and books, which will leave far-reaching consequences in the future cultural history of the city. His collections became the foundation of the National Museum in Smederevo, which was founded in 1950 and was opened straight in the family home of M. J. Stoimirovic.

Until the Second World War M. J. Stoimirovic did not register his collections, nor presented them to the public. The intention to turn his own house into a museum took place in completely different circumstances after this war, when he was declared a national enemy, and the property in Smederevo and Belgrade was confiscated. In time, in Smederevo he became a forgotten person. In the past decade, the importance of collecting practice of M. J. Stoimirovic has been highlighted in several different approaches, through a catalogue processed heritage preserved by the Museum in Smederevo, as well as presentations at the exhibitions. In the paper "Milan Jovanović Stoimirović and art in Smederevo between the two World Wars" we dealt with the definition of personality of M. J. Stoimirovic, as an aesthete sui generis, as well as the phenomenon of his collecting practice and the role he had in shaping the visual and cultural identity of Smederevo.

Artistic works in the legacy of M. J. Stoimirovic can be grouped in several collections: fine arts, icons, ecclesiastical objects and applied arts. Within the framework of the fine arts collection for a more transparent interpretation of the phenomenon of collector's practice M. J. Stoimirovic

were singled out as special portraits of collectors and his family, works of art from the first half of the 20th century, works with the presentations of the Karađorđević and Obrenović dynasties, paintings from native culture, works of foreign artists and replicas.

In shaping of the visual and cultural identity of Smederevo in this time period M. J. Stoimirovic paid the most attention to the Smederevo city of the despot Đurađ Branković and the temple of St. George, especially to the medieval fortification as the identity focus of Smederevo.